

**DE SINT MARTINUSKERK
WIRDUM Fr e.o.**

Geachte lezer,

Graag vertellen wij u in dit boekje iets over onze kerk, de Protestantse Gemeente Wirdum en omstreken. Voor u is het misschien goed om te weten dat het "kernegebied" van onze gemeente een aantal dorpen omvat, te weten Wirdum, Wijtgaard, Swichum. Verder hebben wij een aantal voorkeursleden, mensen die niet in een van deze dorpen wonen maar desondanks lid willen zijn onze gemeente, van Mantgum en Idaard tot Leeuwarden.

Over de kerkdiensten het volgende.

- Elke zondagmorgen is er kerkdienst in ons monumentaal kerkgebouw in het centrum van Wirdum, u ziet de torenspits van verre. Deze diensten beginnen doorgaans om 09.30 uur en duren ongeveer een uur. Van september tot in april is er tegelijk met de dienst, zondagsschool voor kinderen van de basisscholen. In de zomerperiode is er tegelijk met de dienst kindernevendienst.*
- In het winterseizoen houden wij een op aantal zondagen, 's avonds vesperdiensten in de kapel van het kerkgebouw. Deze diensten beginnen om 19.30 uur, zijn sober en intiem van opzet en duren ongeveer een half uur met koffiedrinken na afloop.*

De exacte tijdstippen van de aanvang van de diensten staan op onze website www.kerkinwirdum.nl, in het dorpsblad de "Tuorkefretter" en ons kerkblad "Op 'e Hichte". Op de website vindt u ook de zon-dagboeken. Dit zijn korte verslagen van de kerkdiensten die zijn gehouden.

Graag nodigen wij u uit om een of meer diensten bij te wonen. Elke eerste zondag van de maand is er gelegenheid om na de dienst een kopje koffie te drinken. Een mooi moment voor nadere kennismaking.

Naast de diensten is er in onze gemeente een veelzijdig palet aan activiteiten. Er zijn verschillende werkgroepen

actief. Zo zorgen de bloemendames elke dienst voor de aanwezigheid van (liturgische) bloemstukken of boeketten, het Praethuys bereidt samen met de predikant diensten voor, er is een werkgroepje hobby's en verzamelingen, de zendings- en missionaire commissie, enzovoort. Ook zijn gemeenteleden actief bij het verzorgen van ons kerkblad. En dan hebben wij het nog niet over de verschillende vormingsactiviteiten voor jongeren en ouderen, die in het winterseizoen plaatsvinden.

Mocht u actief willen worden in onze gemeente, dan hebt u keuze uit vele mogelijkheden.

Voor verdere informatie verwijzen wij u graag naar onze website www.kerkinwirdum.nl

Dit boekje is beperkt van opzet. Eerst vertellen wij iets over de plaatsbepaling van onze gemeente vanuit het verleden, vervolgens komt in het kort de huidige situatie aan bod. Verdere onderwerpen zijn de begraafplaats, het exterieur van de Sint Martinuskerk en het interieur. Aan het slot wordt aandacht besteed aan de twee klokken.

Wij wensen u veel leesplezier toe en hopen u binnenkort (nogmaals) een keertje te ontmoeten.

*Kerkenraad Protestantse Gemeente
Wirdum en omstreken*

Plaatsbepaling kerkelijke gemeenschap vanuit het verleden

De eeuwenoude Sint Martinuskerk (stichting rond het jaar 1100) staat letterlijk midden in ons dorp. Van oudsher heeft de kerk een niet weg te denken plaats in onze dorpsgemeenschap. Generatie op generatie is hier getrouwd, gedoopt en is op deze plaats het christelijk geloof beleden. Hier komen mensen sinds eeuwen samen om vreugde en verdriet, trouw en rouw samen te vieren en te beleven.

Het gebouw is eigendom van de Protestantse Gemeente te Wirdum en omstreken. De kerk is aangewezen als rijks- en provinciaal monument. Kerk en nabij gelegen verenigingsgebouw De Fikarij vormen het middelpunt van een levende, actieve kerkelijke gemeenschap. Deze kerkelijke gemeente is lid van de Protestantse Kerk in Nederland. Zij staat daarmee in de traditie van de Hervormde, de Gereformeerde en de Lutherse kerken. De gemeente te Wirdum e.o. wil een hartelijke en open gemeenschap vormen waarin mensen samen op zoek zijn naar een antwoord op de vraag: hoe we Jezus Christus kunnen navolgen in ons eigen leven en hoe we hier uitdrukking aan kunnen geven in onze dorpsgemeenschappen.

De kerkelijke situatie is door de eeuwen en jaren heen aan verandering onderhevig geweest. Tot 1581 was de Martinuskerk een Rooms Katholieke kerk, sinds die tijd een Protestantse kerk. De 19^e en 20^e eeuw hebben in het teken gestaan van strijd en tegenstelling, ook bij de protestanten onderling. De verzuiling van de maatschappij tierde welig. In Wirdum waren in de 20e eeuw drie protestantse gemeenschappen met drie kerkgebouwen. Na een voorbereidingstraject van meer dan 25 jaar werd in 2005 de fusieovereenkomst getekend tot één Protestantse gemeente

van Wirdum e.o. Dit proces van eenwording is voor de gemeente van groot belang.

Tijdens het fusiefeest werden onder andere de volgende woorden gesproken: *"Wy wolle iepenstean nei de hiele mienskip ta fan Wirdum, Swichum en Wytgaard (en de oare doarpen yn 'e omkriten). Wy wolle ús net mear ôfsûnderje fan "de oaren". Dat hat té lang sa west. Wy wolle as tsjerke midden yn it doarp stean. Wy binne dan faaks net **fan** 'e wrâld, mar wol **yn en foar** de wrâld!"*

De situatie in het heden

Aan het begin van de 21ste eeuw wil de kerkelijke gemeente het kerkelijke en spirituele middelpunt vormen van en voor de dorpsgemeenschap. Zij wil aandacht schenken aan geestelijke zorgen van mensen (pastoraat) en aan materiële zorgen (diaconaat). Zij wil jong en oud inwijden in de geheimen van het Christelijk geloof en bovendien een forum vormen voor

gesprek en dialoog over vragen van geloof en maatschappij. Alle zondagen worden er vieringen gehouden. In 2008 is een stiltecentrum ingericht waar mensen in groepsverband of individueel "stil" kunnen zijn om te bidden of om te mediteren. Het

kerkgebouw is opgenomen in de Tsjerkepaad route, waardoor het gebouw in de zomerperiode ook op zaterdagmiddagen is geopend voor een ieder die binnen wil lopen.

Kerk en kerkelijke gemeente dragen bij aan de leefbaarheid van het dorp. De kerk mag worden beschouwd als een echte dorpskerk. Traditioneel wordt in de oudejaarsavonddienst stil gestaan bij de overledenen uit Wirdum en Swichum. Op kerkelijke hoogtijdagen is de kerk verzamelpunt voor veel Wirdumers en Swichumers – ook niet-gemeenteleden – die de oude verhalen uit de Bijbel opnieuw willen horen. De jaarlijkse 4 mei herdenking vindt plaats bij het

graf van Wiliam Robert Fisher op de begraafplaats. Dit gebeurt onder leiding van een dorpsbreed samengesteld 4 mei-comité. Met al haar menselijke tekortkomingen probeert de plaatselijke kerkgemeente een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid van de plaatselijke gemeenschap door "er te zijn" bij vreugdevolle en verdrietige gebeurtenissen. De kerkdeuren staan voor iedereen uitnodigend open, de zondagsschool en jeugdclubs worden bezocht door kinderen en jeugd van zowel gemeente-

als niet-gemeenteleden. De predikant is beschikbaar voor een ieder die daartoe de wens te kennen geeft. De predikant is ds. Wiebrig de Boer Romkema. Ze is op 26 mei 2013 bevestigd als predikant in onze gemeente.

De aanwezigheid van een actieve kerkelijke gemeente vormt voor een bepaalde categorie woningzoekenden een belangrijke overweging

om voor Wirdum of directe omgeving te kiezen.

Door de jaren heen is gebleken, dat de Wirdumers en Swichumers de kerk een warm hart toedragen. Bij restauraties aan het eind van de 20ste eeuw werd royaal de beurs getrokken voor het bijeen brengen van een noodzakelijke eigen bijdrage van de dorpen voor het opknappen van de kerktoren. De dorpsbrede Stichting Wurdumer Klokken heeft er in 1999 voor

gezorgd, dat de kleinste van de twee klokken (uit 1338) werd gerestaureerd. Na raadpleging van zijn donateurs heeft dit stichtingsbestuur besloten zijn doelstelling te verbreden. De bestaande doelstellingen (het restaureren, laten luiden en in stand houden van de klokken in de Sint Martinuskerk te Wirdum en

het verrichten van alle handelingen die met het vorenstaande in

de ruimste zin verband houden) zijn uitgebreid met de volgende doelstelling: Op vrijwillige basis bijdragen aan het instandhouden van het kerkgebouw en de toren in het bijzonder. Dorpsbelang zorgt er samen met de ondernemersvereniging De Schakel voor, dat de kerktoren op gezette tijden in de schijnwerpers wordt gezet.

De begraafplaats

Eeuwenlang hebben de kerken het beheer van begraafplaatsen mede als hun taak gezien. In 1827 kwam er uit het oogpunt van volksgezondheid een einde aan het gebruik, dat kerkelijke en wereldlijke hoogwaardigheidsbekleders in de kerk werden begraven. In Wirdum betrof dat vooral adellijke families; voor de overigen was er plaats op het terrein om de kerk. Uit deze historie vloeit het beheer van de begraafplaats om de Sint Martinuskerk door de PKN-gemeente voort. Wij voelen een nauwe verbondenheid met de begraafplaats. De graven tonen de namen van velen die in de kerkelijke gemeenschap hun plaats hebben ingenomen.

Wirdum anno 2015

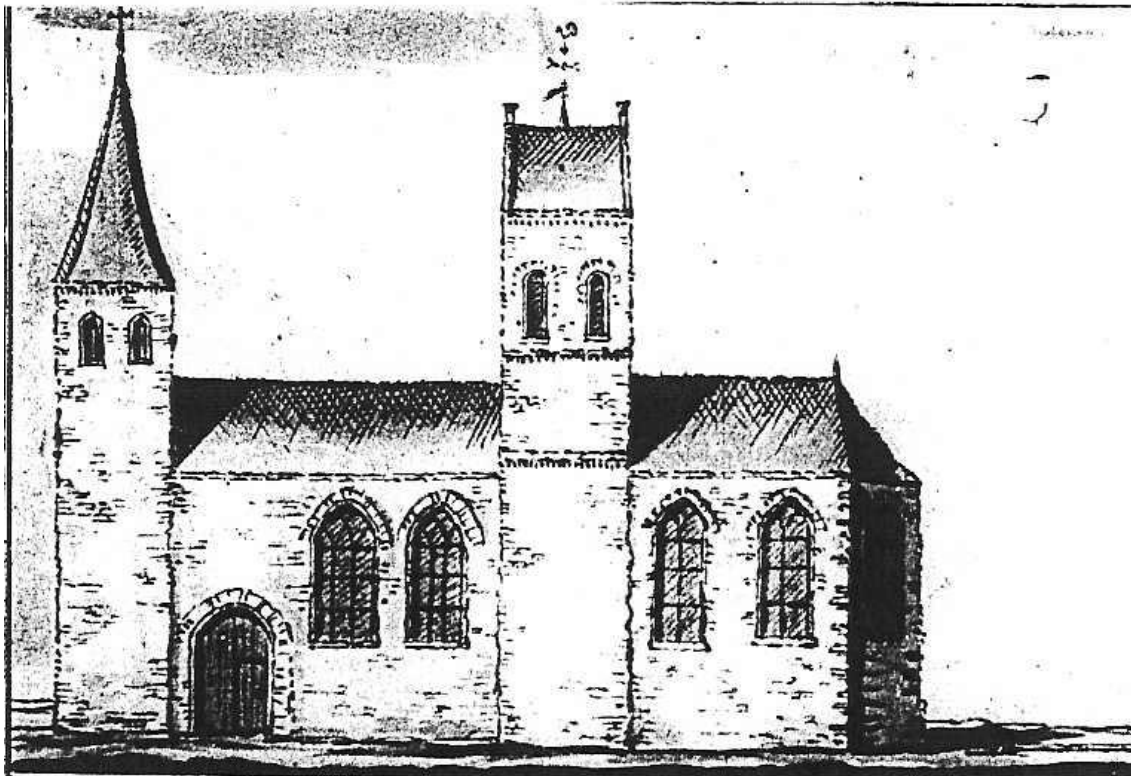
Wirdum behoort tot de burgerlijke gemeente Leeuwarden en is gelegen aan de A 32, 7 km ten zuiden van de stad. Het dorp telt tegen de 1300 inwoners, is van oorsprong agrarisch maar heeft de laatste decennia steeds meer een ontwikkeling tot forensendorp ondergaan. In de afgelopen jaren werd een aantal kleinschalige uitbreidingsplannen gerealiseerd; inmiddels is opnieuw een soortgelijke plan in uitvoering. De bevolking is politiek gevarieerd van samenstelling.

Wirdum is een dorp met een grote mate van zelfstandigheid. Het telt twee basisscholen, winkels, een kapsalon, dorpshuis met jeugdhonk, peuterspeelzaal, diverse verenigingen enzovoort en is verder op Leeuwarden georiënteerd voor bijvoorbeeld het voortgezet onderwijs.

Het exterieur van de kerk

De Sint Martinuskerk behoort tot de oudste kerken van Fryslân. Na de bouw van een tal moederkerken ontstond omstreeks 1100 de Wirdumer kerk als dochterkerk. Het parochiegebied was veel uitgebreider dan tegenwoordig. Op haar beurt fungeerde de Wirdumer Martini weer als moederkerk voor andere dorpen. De tekst op het ANWB-bordje bij de ingang is dan ook niet helemaal juist. Het oorspronkelijk gebouw bestond uit een een-beukige kerk met een toren aan de gebruikelijke westzijde, kerk en toren bestonden uit tufsteen (dowestien). Misschien is dit stenen gebouw voorafgegaan door een houten kerkje. Binnen het muurwerk van nu zijn nog tufstenen restanten van romaanse raampjes.

Sint Martinus werd omstreeks het jaar 316 in Italië geboren en overleed in 397. Martinus kwam in het Romeinse leger en diende in Gallië, het latere Frankrijk. Daar werd hij tot het Christendom bekeerd. Hij stichtte op latere leeftijd een klooster in Marmoutiers (Frankrijk), van waaruit zending werd bedreven in de omgeving. Vervolgens werd hij bisschop in Tours in midden-Frankrijk. Hij zou erg vrijgevig zijn geweest. Sint Martinus of Sint Maarten was in het noorden van ons land een zeer bekende heilige en er zijn veel kerken aan hem gewijd.

Zijn gedenkdag is 11 november. Het patrocinium Sint Maarten duidt ook op hoge ouderdom van de kerk.

Ongeveer tweehonderd jaar na het begin kreeg de oorspronkelijke kerk twee uitbouwsels, "cadeautjes" van adellijke families. In de eerste plaats aan de Noordzijde de Oenemakapel, ook wel Camminghakapel genoemd naar de latere bewoners van Oenemastate. Daarnaast verrees een kapel aan de zuidkant. deze laatste uitbouw kreeg zelfs een eigen toren. De kerk pronkte toen met twee torens, erg uitzonderlijk. Het is onbekend wie de stichter is geweest voor deze kapel met toren, waarschijnlijk de Jousma's of de Camstra's.

De Oenema-kapel bestaat nog steeds uit kloostermoppen; kenmerkend zijn hier de drie hoge korfbogen in romano-gotische stijl. Helaas is het schip in latere tijden vrijwel geheel met kleinere steen omkleed. Andere gedeelten bestaan voornamelijk uit dertiende eeuwse baksteen, zogenaamde Friese kloostermoppen of âlde friezen. Aan de koorzijde echter ziet men nog restanten van het dertiende-eeuwse gebouw: een in wild verband gemetseld muurgedeelte met een fragment van een rondboogfries. De drie steunberen zijn ook van moppen, drie maal onderbroken door een band van tufsteen, en zouden gelijk met het koor kunnen zijn gebouwd.

De westelijke toren is in 1688 door de kerkvoogden - die behoefte hadden aan geld - voor € 2.173,61 (f. 4.790,-) verkocht aan de cementindustrie in Makkum! Sinds die tijd dragen de Wirdumers de bijnaam "Tuorkefretters". Deze naam wordt levend gehouden in de dorpskrant, die sinds zijn bestaan met de naam "De Tuorkefretter" is getooid. Landschapstimmerman Pieter Jansen zorgde er voor dat in 1716 de westelijke gevel weer een passende sluiting kreeg.

De huidige toren is in 1806 opgericht. De zadeldaktoeren die op deze plek stond, was zo bouwvallig geworden, dat men besloot hem af te breken en te vervangen.

Het interieur van de kerk

Ruimtelijk gezien behoort het interieur van de Sint Martinuskerk tot de meest fascinerende van Fryslân, wat vooral wordt veroorzaakt door bovengenoemde nissen. De noorder uitbouw is de begraafkapel geweest van de Oenema's en daarna van de Cammingha's. Hier stond ook het familiealtaar. Naast het hoogaltaar in het koor bezat de kerk in de katholieke tijd minstens 3 altaars. Kerkbanken bestonden toen niet of nauwelijks.

Na de restauratie van 1983 maken de noorder kapel als geheel en de gedeeltelijke zuidelijke kapel weer deel uit van de kerk. Het houten plafond uit de Oenemakapel is toen verwijderd en het oude kruisribben gewelf is nu weer zichtbaar. Ook het nog bestaande deel van de zuidelijke beuk kwam weer bij de kerk. Hier hangt nu een in 1984 door Jan Murk de Vries vervaardigd kruisbeeld. In dit gedeelte van de kerk is ook een toegang tot de toren gemaakt. Jammer genoeg moest dit gaan ten koste van het "hûnegat", een detentiegel. Het negentiende eeuwse gewelf van het schip is in 1982 weggebroken. Daar zich erboven nog de ribben van een gotisch gewelf bevonden, kon dit oude tongewelf in ere worden hersteld. Bij de restauratie kwam, een romaans venstertje voor het licht. Helaas is dat weer weg gemetseld; groeven in de stuc laag geven de plaats aan waar dat was.

In de kerk bevinden zich twee

rouwbordjes, overblijfsels van een hele serie rouwborden die de kerk sierden voor de Franse tijd.

De preekstoel, een product uit de negentiende eeuw en vóór de restauratie gesitueerd tegen de noordmuur, heeft bij de restauratie zijn oude plek tegen de zuidelijke muur teruggekregen.

In 1843 boden de kerkvoogden van Leeuwarden alle verlichting van de Grote Kerk te koop aan in de krant. De kerkvoogdij van Wirdum heeft daarvan toen een flink aantal blakers en waarschijnlijk ook enige luchters gekocht. De koperen kronen dateren uit 1776.

In de kerk valt het grote aantal herenbanken op. Ze zijn evenals de preekstoel vervaardigd in de negentiende eeuw, maar een ervan heeft op het ruggeschot oudere familiewapens.

Grafzerken

Indrukwekkend is het grote aantal, vaak fraaie grafzerken.

Vrijwel alle stijlen uit de geschiedenis van de Friese

zerkbeeldhouwkunst zijn

vertegenwoordigd.

Het oudste exemplaar is de zandstenen

gotische priesterzerk van Fercke van Aytta, pastoor te Wirdum, overleden in 1500. De

mooiste grafstenen zijn de door Vincent

Lucas in maniëristische stijl gehouwen steen van Wytze Camstra en de twee portretzerken in het koor, met op de ene de afbeelding van Wytze van Cammingha en zijn vrouw Rixt Roorda en op de andere Julius van Eysinga in volle wapenuitrusting.

Het orgel

Het op de westelijke gaanderij geplaatste orgel heeft grote monumentale waarde. Het instrument bevat onderdelen van een orgel, dat van 1688 – 1690 werd gebouwd door Harmen Janszoon uit Berlikum. De vergroting van het orgel werd in 1788 – 1790 uitgevoerd door de bekende firma Van Dam te Leeuwarden. De firma Van Dam heeft gedurende ongeveer 150 jaar talloze orgels verbouwd en ongeveer 500 nieuwe orgels vervaardigd, waaronder de vergroting van het orgel in de Sint Martinuskerk te Wirdum. Van Dam maakte nieuwe windladen, nieuwe mechanieken, nieuwe klavieren en een nieuwe onderkas.

De eerste aanblik op het front van het orgel is zonder meer overrompend. Geen orgelfront in Fryslân is in verhouding tot de grootte van het front zo overdadig van ornamiëk voorzien. Het snijwerk van de orgelkas in Lodewijk XVI stijl is van de hand van Jacob Swalue, schrijnwerker te Leeuwarden. In 1873 werd het orgel ingrijpend vernieuwd door Willem Hardorff. Al het pijpwerk van 1688-1690 en de door Van Dam vervaardigde frontpijpen werden vervangen. Ook werden drie nieuwe spaanbalken geplaatst en werden de klavieren vernieuwd met behoud van enige onderdelen. In 1993 werd het orgel gerestaureerd door orgelmakerij Fa. Bakker & Timmenga te Leeuwarden. Het orgel werd teruggebracht in de toestand van 1873. Verder werd de tremulant uit 1790 weer aangesloten.

De luidklokken

Noemenswaardig zijn ook de twee luidklokken die in de toren hangen. De grote klok werd in 1727 gegoten door de Amsterdamse klokkengieter J.A. de Grave. Deze klok heeft een diameter van circa 138 cm en weegt maar liefst 1810 kg. De kleine klok is veel ouder. Zij stamt uit 1338 en weegt 1180

kg. Deze klok werd gegoten door Stefanus, een vrij onbekende klokkengieter. De kleine klok was sinds mensenheugenis gescheurd en de laatste 50 jaar buiten gebruik. Dankzij een breed gedragen dorpsactie werd deze klok in 1999 gelast door de Fa. Lachemeyer te Nördlingen. Ze is thans weer in functie. Het is een wonder dat beide klokken de Tweede Wereldoorlog hebben overleefd.

De middeleeuwse mens was diep onder de indruk van de mysterieuze magie, die van een luidende klok uitging. Hij ging zich met de klok vereenzelvigen, schonk de klok persoonlijkheid. Hij bracht dit tot uitdrukking in de randschriften, die altijd begonnen met het persoonlijk voornaamwoordje "IK". Die opschriften verwoordden de gevoelens van de mensen uit die tijd, zoals blijdschap, verdriet, angst: "Ik beweene de doden, ik roep de levenden op en verdrijf de bliksem".

De in 1999 gerestaureerde kleine klok van de Sint Martinuskerk in Wirdum heeft als opschrift:

"Als ik getrokken word, hoor/Ik roep jullie tot de heilige dingen/Kom, ik troost de levenden/Ik beweene de doden, ik houd het kwaad tegen".

Bonte Knaagkever

Uit een onderzoeksrapport uit 1997 kwam naar voren, dat delen van de Sint Martinuskerk waren aangetast door de bonte knaagkever. Er was sprake van een vergaande verzwakking van het hout, plaatselijk in de kap en de toren. Besloten werd om de aangetaste gedeelten te herstellen. Dankzij financiële bijdragen van rijk, provincie, gemeente en diverse fondsen kon dit in 2003 worden gerealiseerd.

Het mag duidelijk zijn dat wij ons bij de samenstelling van deze brochure hebben moeten beperken. Wij hopen echter, dat uw nieuwsgierigheid is gewekt. De kerk is beslist een bezoek waard. U bent van harte welkom.

Wirdum, juni 2015.

College van Kerkrentmeesters
Protestantse gemeente Wirdum Fr e.o.

Bij de samenstelling van deze folder is dankbaar gebruik gemaakt van een aantal teksten - van de hand van Jaep Dykstra (Wirdum) - uit de brochure "Open Monumenten in de dorpen ten zuiden van Leeuwarden in 1989", die is gemaakt ter gelegenheid van de open monumentendag op 9 september 1989.